

Pukovnik
dr RAJKO DAMLJANOVIĆ

Poljoprivredna proizvodnja na privremeno zaposednutoj teritoriji

U savremenim uslovima vođenja rata poljoprivredna proizvodnja na privremeno zaposednutoj teritoriji biće znatno otežana, zbog čega će obim proizvodnje i prinosi biti umanjeni, a njena struktura izmenjena. Posledice ratnih dejstava odraziće se na poljoprivrednu proizvodnju u svim njenim fazama, a posebno će biti izražene: nestašica radne snage; nedostatak mehanizacije, pogonskog goriva, maziva, rezervnih delova, semena i sredstava za prehranjivanje i zaštitu bilja; nedostatak transportnih sredstava, smeštajnih kapaciteta, električne energije i vode. Pored toga, u toku borbenih dejstava masovno će se uništavati kultura u toku vegetacije, pojavljivaće se biljne štetočine i parazitska oboljenja, a agresor će nastojati da pljačkom prisvaja znatan deo poljoprivrednih proizvoda. Stoga je neophodno u miru preduzimati odgovarajuće mere radi stvaranja što povoljnijih uslova za proizvodnju i snabdevanje stanovništva i oružanih snaga poljoprivredno-prehrambenim proizvodima u ratu na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Osnovni nosioci organizacije poljoprivredne proizvodnje i snabdevanja stanovništva i oružanih snaga na privremeno zaposednutoj teritoriji su organi skupštine opštine i mesne zajednice, osloncem na organizacije udruženog rada, domaćinstva i druge subjekte na svojoj teritoriji.

Na privremeno zaposednutoj teritoriji u ONOR-u nastaviće se delatnost naših organa vlasti, privrede, društvenih delatnosti i svih društveno-političkih i društvenih organizacija, čime se osigurava funkcionisanje socijalističkog samoupravnog uređenja na celokupnoj državnoj teritoriji u svim vojnostrategijskim situacijama. U takvim uslovima mora se nastojati da se neprijatelju onemogućiti da za svoje potrebe kori-

sti naše ekonomske potencijale. Svi poljoprivredno-industrijski kapaciteti treba da proizvode i pružaju usluge radi zadovoljenja životnih potreba stanovništva i oružanih snaga, uz preduzimanje maksimalnih mera zaštite i oružanog otpora agresoru.

Organizovanje ekonomike radi snabdevanja stanovništva i oružanih snaga, na privremeno zaposednutoj teritoriji u ONOR-u, zasluđuje posebnu pažnju. Imajući u vidu veoma složene uslove organizacije poljoprivredne proizvodnje na privremeno zaposednutoj teritoriji, koja se mora prilagoditi konkretnim uslovima, neophodno je da svi subjekti opštenarodne odbrane deluju efikasno i organizovano u pružanju otpora neprijatelju.

Uticaj ratnih dejstava na poljoprivrednu proizvodnju

U uslovima savremenog rata poljoprivredna proizvodnja na privremeno zaposednutoj teritoriji biće znatno otežana, radi čega će obim proizvodnje i prinosi biti umanjeni a njena struktura izmenjena. Uticaj ratnih dejstava biće ispoljen u svim fazama proizvodnje, a njegove posledice biće, pre svega, nestašica radne snage, nedostatak mehanizacije, semena, pogonskog goriva, maziva, rezervnih delova, sredstava za prihranjivanje i zaštitu bilja, nedostatak transportnih sredstava, električne energije, vode, smeštajnih kapaciteta, masovno uništavanje kultura u toku vegetacije, pljačka, masovne pojave štetočina i parazitskih oboljenja, prestrukturiranje proizvodnje i povećanje potrošnje.

Nestašica radne snage biće izražena odmah u početku rata, jer će najsposobnija i najstručnija radna snaga biti mobilisana, a poljoprivredna proizvodnja prepuštena ženama, starcima i deci. U takvoj situaciji organizaciju i rukovođenje proizvodnjom moraće da preuzmu najsposobniji seljaci i komiteti za opštenarodnu odbranu.

Nedostatak mehanizacije biće sve izraženiji ukoliko rat bude duže trajao, zbog ograničenih količina pogonskih goriva, maziva i rezervnih delova za održavanje. Stoga će biti neophodno proizvodnju organizovati na radno ekstenzivan način korišćenjem stočne zaprege, radne snage i ručnih alata.

Znatno će se smanjiti mogućnosti primene agrotehničkih mera, naročito sredstava za prihranjivanje i zaštitu bilja. To će imati za posledicu osiromašenje zemljišta, a time i smanjenje prinosa. Proizvodnja veštačkih đubriva biće obustavljena zbog nemogućnosti uvoza sirovina i nedostatka pogonske energije. Radi toga biće potrebno da se više nego do sada koristi stajnjak, otpaci od stočne hrane i druge organske materije.

Transportna sredstva, pogonska energija, voda i smeštajni kapaciteti prvenstveno će biti korišćeni za potrebe oružanih snaga, koje će voditi borbeno dejstva za oslobađanje privremeno zaposednute teritorije.

Električna mreža biće najčešće isključena ili oštećena. Kao značajan energetska izvor trebalo bi da se izgrade mini-hidroelektrane na potocima i manjim rekama po zaseocima.

Vodni izvori, tokovi reka i vodni objekti biće izloženi dejstvu agresora uz masovnu upotrebu raznih bioloških i hemijskih materija za trovanje, posebno u vreme kada on napušta privremeno zaposednutu teritoriju. Stoga će biti neophodno da se stalno proverava zdravstvena ispravnost i kvalitet vode.

Masovno uništavanje kultura u toku vegetacije biće češća pojava, posebno ako je agresor prinuđen da napušta privremeno zaposednutu teritoriju. Biće skoro nemoguće pronaći i primeniti sigurne mere zaštite bilja, jer se celokupna biljna i deo stočarske proizvodnje obavlja javno i na otvorenom prostoru. Proizvodni ciklus vegetacije je relativno dug i ne može se skratiti i ubrzati, stoga će poljoprivredne kulture tokom čitavog vegetacionog perioda, od setve do žetve, biti izložene uništavanju, kontaminaciji i pljački, nakon ubiranja i skladištenja proizvoda.¹

¹ U drugom svetskom ratu u Nemačkoj proizvodnja žitarica je smanjena za oko 23 odsto, a broj svinja je opao za 50 odsto, mada je Nemačka bila okupator. U Belgiji je smanjena proizvodnja pšenice za 45 odsto, raži za 61 odsto, zobi za 46,4 odsto, a krompira za 60,3 odsto, ako se uporedi ostvarena proizvodnja u 1945. prema proizvodnji u 1938. godini. U Danskoj je već u 1941. godini proizvodnja mleka pala na svega 59 odsto, svinja 61 odsto a jaja 39 odsto u odnosu na predratnu proizvodnju. Prema podacima Komisije za procenu ratne štete u našoj zemlji u drugom svetskom ratu uništeno je i opljačkano oko 25 odsto voćnih stabala, oko 40 odsto vinograda, preko 60 odsto konja, oko 64 odsto ovaca i koza i oko 59 odsto svinja. U većini zemalja u Evropi, koje su bile zahvaćene ratnim dejstvima u drugom svetskom ratu poljoprivredna proizvodnja je opala za 30—50 odsto u odnosu na 1939. godinu. Međutim,

U savremenim ratnim dejstvima zemljište će u velikom procentu postati neproduktivno i nepodesno za poljoprivrednu proizvodnju, zbog izazivanja požara i namernog paljenja useva, sena, slame, šaše, plavljenja letine, razaranja sistema za navodnjavanje, rušenja brana i slično. Značajne poljoprivredne površine mogu biti isključene iz proizvodnje, delovanjem oružanih snaga agresora. Tako se izvesne površine mogu tretirati kao zabranjena zona, neke će biti pretvorene u minska polja, a neke upotrebljene za fortifikacijske objekte i slično. Posebno treba naglasiti moguća razaranja i degradaciju zemljišta zbog upotrebe hemijskog i nuklearnog oružja.

Prisustvo agresora na PZT samo će delimično ublažiti njegova nastojanja za uništavanjem i kontaminacijom poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, jer će i sam biti opterećen problemima snabdevanja. Radi toga će maksimalno koristiti postojeće zalihe, pa čak organizovati i evakuaciju u sopstvenu zemlju, a preostale količine prilikom povlačenja biće izložene uništavanju i kontaminaciji.

Upotreba nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja može izazvati veoma teške posledice zbog uništenja i kontaminacije poljoprivredno-prehrambenih proizvoda na PZT, jer dejstva ovih vrsta oružja još nisu potpuno izučena sa tog aspekta, s tim što će njihova upotreba biti ograničena zbog prisustva snaga agresora.

Izvori snabdevanja prehrambenim proizvodima biće znatno smanjeni zbog pljačke od neprijatelja i rekvizicije ratarskih kultura, stoke i gotovih proizvoda. To će posebno doći do izražaja na privremeno zaposednutoj teritoriji.

Stočni fond će biti smanjen zbog povećane potrošnje mesa i mogućnosti uništenja stoke, kao i zbog smanjenja proizvodnje stočne hrane na račun artikala za ishranu ljudi i manje mogućnosti primene raznih mera zaštite. Stoga će biti znatno povećana potrošnja mesa a smanjena reprodukcija stoke.

Masovne pojave štetočina mogu nastati kao posledica smanjene upotrebe sredstava za zaštitu bilja, utoliko više ukoliko prirodni uslovi (blage zime, povećane padavine u toku vegetacije i dr.) budu povoljniji za njihov razvoj.

moramo podsetiti da je drugi svetski rat ipak vođen samo klasičnim naoružanjem, a samo se pominjala kao latentna opasnost upotreba bojnih otrova kao sredstva za masovno uništavanje.

Pojava parazitskih oboljenja kod stoke (molnes, slinavka, šap), tj. zoonone bolesti koje se prenose sa čoveka na životinje i obratno, mogu nastati zbog ograničenih farmaceutskih mogućnosti izrade lekova. Stoga će biti neophodno upotrebiti domaće lekove na bazi lekovitog bilja.

Imajući u vidu uticaj ratnih dejstava na poljoprivrednu proizvodnju u drugom svetskom ratu, kao i sve okolnosti i uslove opštenarodne odbrane u našoj zemlji, može se pretpostaviti da će poljoprivredna proizvodnja biti umanjena i do 50 odsto, a potrebe za poljoprivredno-prehrambenim proizvodima znatno povećane. U takvim uslovima snabdevanje stanovništva i oružanih snaga poljoprivredno-prehrambenim proizvodima biće izuzetno teško, ali ne i nemoguće. Radi toga će biti neophodno da se u mirnodopskim uslovima izvrše maksimalne pripreme koje bi što više ublažile posledice i uticaj ratnih dejstava na poljoprivrednu proizvodnju.

Prehrambena industrija, koja je najtešnje povezana sa poljoprivredom, umnogome će ostati bez osnovnih sirovina. Situacija će biti teža što su kapaciteti prehrambene industrije razmešteni u severnim krajevima naše zemlje i već od samog početka rata mogu biti isključeni iz proizvodnje za naše potrebe. Pored toga, razmešteni su u stalnim objektima i u velikim gradovima ili njihovoj blizini, pa je velika verovatnoća da će biti izloženi velikim razaranjima. Nedostatak stručne radne snage, reproduktionog materijala i sirovina, koje najvećim delom obezbeđuje poljoprivredu, znatno će umanjiti proizvodnju prehrambenih proizvoda. Stoga će proizvodnja hrane biti jedan od prioritetnih zadataka svih društvenih struktura u zemlji i značajan činilac uspešnosti opštenarodne odbrane.

Mogućnosti poljoprivredne proizvodnje

Uslovi obezbeđenja poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u savremenom ratu biće veoma teški, a posebno na privremeno zaposednutoj teritoriji, bez obzira o kakvoj se varijanti agresije radilo. Sredstva upotrebljena u nekoliko poslednjih lokalnih ratova ukazuju na nesagledive mogućnosti uništavanja flore i faune na ogromnim prostranstvima, što bi imalo katastrofalne posledice u proizvodnji hrane. U

kojoj meri će ratna dejstva imati uticaja na proizvodnju poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i snabdevanje stanovništva i oružanih snaga, u prvom redu će zavisiti od intenziteta vođenja borbenih dejstava, dostignutog nivoa poljoprivredne proizvodnje i raspoloživih kapaciteta prehrambene industrije, obima i kvaliteta izvršenih priprema za brz prelazak na ratnu proizvodnju i drugih konkretnih uslova dotične teritorije.

Radi obezbeđenja proizvodnje i snabdevanja stanovništva i oružanih snaga poljoprivredno-prehrambenim proizvodima na privremeno zaposednutoj teritoriji, neophodno je preduzeti brojne mere u toku mirnodopskih priprema, kako bi se obezbedila što veća proizvodnja u ratu.

Sužavanje plana setve i prestrukturiranje poljoprivredne proizvodnje jedna je od osnovnih mera na preorijentaciji na ratnu proizvodnju. Industrijsko bilje i cerealije, izuzev nekih vrsta kukuruza, biće zamenjene okopavinama, leguminozama, uljaricama i drugim kulturama koje daju veći prinos po hektaru. Može se računati sa jarim usevima, naročito zbog kratkog vegetacionog perioda i mogućnosti proizvodnje u rejonima gde bi proizvodnja kukuruza bila nesigurna. Ove kulture su podobnije u pogledu radno intenzivne proizvodnje, kao i zaštite od štetočina, bolesti, a otpornije su na dejstvo raznih herbicida.

Pri suženom planu setve treba voditi računa i o lekovitom bilju koje će biti upotrebljeno za lečenje ljudi i stoke, jer će farmaceutski preparati biti svakako deficitarni. Stoga u mirnodopskim uslovima gajenju ovih kultura treba posvetiti veću pažnju u pogledu selekcije radi veće otpornosti na bolesti i štetočine, kao i radi traženja kultura koje daju veće prinose bez upotrebe veštačkih đubriva.

Preorijentacija na ratnu proizvodnju u prvoj godini rata neće biti moguća. Stoga će izmena strukture poljoprivredne proizvodnje u korist poljoprivrednih kultura koje obezbeđuju osnovne prehrambene proizvode i povećanje obradivih površina moći da se sprovede tek u drugoj godini rata. Ipak, izmene strukture poljoprivredne proizvodnje znatno će se moći brže obaviti ukoliko do agresije dođe u periodu septembar-novembar, kada se redovno obavlja setva ozimih useva.

Sposobnost teritorije da proizvodi i snabdeva oružane snage i stanovništvo poljoprivredno-prehrambenim proizvodima jedan je od preduslova pobede. Radi toga je neophodno pravovremeno u miru predvideti i izvršiti sve mere na uređenju teritorije, kako se ne bi dovelo u pitanje snabdevanje oružanih snaga i stanovništva, što bi imalo uticaja na izvršenje borbenih zadataka.

Poljoprivredna proizvodnja na privremeno zaposednutoj teritoriji predstavlja osnovni izvor za obezbeđenje životnih potreba, radi čega treba preduzimati stalne mere za njeno povećanje. I u najtežim uslovima treba težiti za maksimalnom poljoprivrednom proizvodnjom, nastojeći da se obezbedi makar minimum agrotehničkih mera radi postizanja što većih prinosa. Primena agrotehničkih mera (mašinska obrada zemlje, upotreba veštačkih đubriva, sredstava hemijske zaštite i drugo) u većini slučajeva biće svedena na minimum.²

Ukoliko neprijatelj pokazuje interesovanje za obavljanje poljoprivredne proizvodnje treba nastojati da se koristi njegova »pomoć«, s tim da on ne ubire plodove ili da proizvode minimalno koristi.

U obavljanju poljoprivrednih radova uglavnom će biti angažovane žene, deca, i starije osobe, kako domaće stanovništvo, tako i izbeglice iz naseljenih mesta, koji u većini slučajeva neće biti osposobljeni za obavljanje ovih zadataka. Stoga će pomoć društveno-političkih zajednica i pripadnika oružanih snaga biti još više potrebna.

Radi što boljeg organizovanja poljoprivredne proizvodnje na privremeno zaposednutoj teritoriji, neophodno je preduzeti sledeće mere:

— obezbediti plansku proizvodnju na određenoj teritoriji osnovnih prehrambenih proizvoda, a rejonizaciju proiz-

² Zbog nemogućnosti da nastavi uvoz životnih namirnica, Velika Britanija je u drugom svetskom ratu bila prinuđena da poveća sopstvenu proizvodnju, mada za to nije imala povoljnih prirodnih uslova. Stoga je uvođenjem posebnih mera ekonomske politike, kao što su: povećanje obradivih površina i veća mehanizacija proizvodnje (povećanje broja traktora od 52.000 komada u 1939. godini na 150.000 komada u 1943. godini), primenom mera savremene agrotehnike i mera stimulisanja poljoprivrednih proizvođača, uspeła da udvostruči proizvodnju osnovnih ratarskih kultura, kao što su pšenica, ječam, krompir i drugi proizvodi, u 1943. godini u odnosu na 1939. godinu. (E. C. Varga, *Promene u ekonomici kapitalizma usled drugog svetskog rata*, »Kultura«, Beograd, 1950)

vodnje izvršiti samo u najnužnijem obimu radi obezbeđenja potreba industrijske proizvodnje;

— stalno povećavati obim poljoprivredne proizvodnje, vodeći računa da se zadovolje potrebe stanovništva i oružanih snaga, a po mogućnosti proizvedu i određeni viškovi. Radi toga treba maksimalno koristiti sve obradivo i napušteno zemljište. Treba organizovati obradu zemljišta i u svim naseljenim mestima (bašte i vrtovi, uključujući i dvorišta, podrume, terase, pa čak i saksije), jer se i na taj način mogu obezbediti znatne količine prehrambenih proizvoda;

— obezbediti neophodne sirovine, alat, mehanizaciju, zapregu i reprodukcioni materijal u skladu sa potrebama teritorije;

— rasporediti radnu snagu, tako da se maksimalno iskoriste sve mogućnosti i njene sposobnosti u obradi zemljišta. Raspoloživu radnu snagu treba organizovati, prema potrebi i mogućnostima, u radne jedinice;

— obezbediti pogodan skladišni prostor na celoj teritoriji, a pri skladištenju obezbediti u svakom skladištu raznorodnost prehrambenih proizvoda, tako da eventualno uništenje jednog skladišta ne dovodi u pitanje snabdevanje oružanih snaga i stanovništva na tom delu teritorije. Improvizovana skladišta treba izgraditi u okviru seoskih domaćinstava, a tajna skladišta popuniti osnovnim prehrambenim proizvodima koji se mogu duže vremena čuvati i redovno zanačljivi;

— stvoriti uslove za preradu poljoprivrednih proizvoda, s tim da se zabrani proizvodnja alkohola i drugih luksuznih proizvoda, bez posebnog odobrenja;

— organizovati mere bezbednosti radi očuvanja letine i stoke od pljačke, a posebno obezbediti zaštitu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda nakon ubiranja letine i u fazi povlačenja neprijatelja sa privremeno zaposednute teritorije;

— ustrojiti tačnu evidenciju stanja poljoprivrednih proizvoda u svakom domaćinstvu.

Posebne mere u poljoprivrednoj proizvodnji treba preduzimati na ravničastim područjima, gde su uslovi proizvodnje olakšani, ali su uslovi zaštite znatno teži. Problem predstavlja razmeštanje većih količina žitarica i brašna koje se čuvaju u silosima. Poznato je da je za pražnjenje silosa potrebno nekoliko dana, ako se to obavlja korišćenjem električ-

ne energije. Međutim, u uslovima privremeno zaposednute teritorije praznjenje će se, najverovatnije, vršiti ručno, a po sadašnjim procenama to bi trajalo preko 15 dana. Tome treba dodati i veliki broj transportnih kapaciteta koji su potrebni da bi se izvukle sve količine žitarica.

Preradi žitarica, posebno proizvodnji brašna, mora se pokloniti puna pažnja. Meljava žita mora se obavljati u manjim mlinovima, koji su većinom u privatnom vlasništvu, jer je mala verovatnoća da bi mlinovi većih kapaciteta mogli nesmetano raditi na privremeno zaposednutoj teritoriji. Stoga je bitno da se postojeći kapaciteti, posebno na vođeni pogon, zaštite i sačuvaju od propadanja, pre svega vitalni delovi mlinskih postrojenja. Proizvodnja hleba može se uspešno obezbediti korišćenjem poljskih improvizovanih peći kojih ima na celoj teritoriji Jugoslavije, a posebno u seoskim domaćinstvima.

Problem stočnih farmi društvenog sektora, koje poseduju i preko 3.000 grla stoke, potrebno je adekvatno rešiti. Moguća su dva rešenja. Prvo, da se manji deo stoke upotrebi za snabdevanje jedinica i stanovništva mesom i konzervira na klasičan način, dimljenjem, zalivanjem u mast i sl., jer se na korišćenje rashladnih kapaciteta ne može računati zbog nedostatka električne energije, a ostali deo da se razmesti po seoskim domaćinstvima za dalji tov i čuvanje. Radi toga je neophodno da društvena gazdinstva, preko mesnih zajednica, imaju popis domaćinstava koja imaju odgovarajuće kapacitete za smeštaj stoke, potrebne količine stočne hrane i radnu snagu. Drugo rešenje je da se sva grla stoke zadrže na matičnoj farmi, a da se proizvodi — meso i mleko — koriste preuzimanjem tajnim kanalima za potrebe stanovništva i oružanih snaga. To će biti slučaj kada su u pitanju velike farme sa grlima koja su osetljiva na transportovanje i odvođenje.

Veterinarska zaštita stoke u ratnim uslovima biće uglavnom oslonjena na kapacitete teritorije. Zbog toga, postojeće veterinarske ambulante i stanice treba u miru popuniti veterinarskim materijalnim sredstvima i lekovima. Posebno je važno evidentirati potkivačnice na teritoriji, popuniti ih potrebnim ljudstvom, alatom i materijalom, jer će stočna zaprega često biti korišćena kao jedino transportno sredstvo.

Snabdevanje vodom predstavljaće značajan problem, jer će deo postojećih stalnih vodovoda biti oštećen i zagađen. U snabdevanju vodom treba se osloniti na lokalne vodovode, izvore i bunare po domaćinstvima, koje sada u miru treba održavati u ispravnom stanju.

Odgovarajuću pažnju treba pokloniti i ostalim objektima, kao što su klanice, kuhinje i drugi objekti koji su značajni za preradu poljoprivrednih proizvoda i snabdevanje stanovništva i oružanih snaga hranom.

Svi pomenuti kapaciteti (tajna skloništa, radionice, hidrocentrale, mlinovi, pekare, klanice, kuhinje, stočne zaprege i traktori, vodni objekti i dr.) treba da budu evidentirani u mesnoj zajednici i pod stalnom kontrolom, kako bi se sačuvali u ispravnom stanju i u kriznoj situaciji mogli upotrebiti.

Pored zaprežnog i tovarnog transporta, značajan je i traktorski transport, koji se može koristiti i van komunikacija u svako godišnje doba. U miru se mora posvetiti veća pažnja razvoju konjarstva, podsticanjem preko konjičkih klubova i stvaranjem boljih materijalnih uslova za rad, stimulisanjem uzgoja konja na privatnom sektoru putem jeftine nabavke i poreskim olakšicama. Za traktorski transport potrebno bi bilo da vlasnici traktora imaju u svako doba rezerve goriva 50—100 litara.

Tajna skladišta i radionice

Pod tajnim skladištem podrazumeva se prirodni ili veštački izgrađen objekat namenjen za smeštaj i čuvanje materijalnih sredstava na privremeno zaposednutoj teritoriji. Skladišta se uređuju radi snabdevanja oružanih snaga i drugih snaga opštenarodne odbrane koje dejstvuju na privremeno zaposednutoj teritoriji. Formiraju se u prirodnoj sredini, pogodnim rejonima i naseljenim mestima u posebno uređenim objektima. U njima se čuvaju materijalna sredstva neophodna za vođenje oružane borbe, život i rad na privremeno zaposednutoj teritoriji, kao što su: naoružanje, municija, minskoeksplozivna sredstva, pogonska sredstva, prehrambeni proizvodi, sanitetska i veterinarska sredstva i drugo. Rezerve materijalnih sredstava iz tajnih skladišta koriste se kada su ostali izvori snabdevanja iscrpljeni i ne postoji mogućnost njihovog korišćenja.

Za tajna skladišta prvenstveno treba koristiti postojeće objekte, uz manje adaptacije, a nova izgrađivati samo u rejonima koji ne pružaju takvu mogućnost. Izgradnja tajnih skladišta planira se u mirnodopskim uslovima, a uređenje i adaptacija u kriznim situacijama, odnosno u slučaju neposredne ratne opasnosti i u ratu. U mirnodopskim pripremama određuju se rejoni i mesta izgradnje, postojeći objekti za adaptaciju, izvori za popunu, način popune, korišćenje i drugo.

Prilikom izbora rejona, mesta i objekata tajnih skladišta posebnu pažnju treba posvetiti lokaciji, pogodnosti komunikacija, mogućnosti uskladištenja, vrsti objekata, merama bezbednosti i tajnosti, mogućnostima za što prirodnije maskiranje i namensko korišćenje. Težište treba da bude na maskiranju ulaza i prilaznih puteva u prirodnim sredinama. Ponašanje mesnog stanovništva ima izuzetan značaj za funkcionisanje i rad tajnog skladišta. Sa lokacijom treba da bude upoznato samo ono ljudstvo koje ima određene zadatke u vezi sa njihovom izgradnjom i korišćenjem.

Za tajna skladišta mogu se koristiti i prirodni objekti, kao što su pećine, jame, napuštena rudarska okna, podzemni i nadzemni objekti, koji se mogu dobro maskirati, a ispunjavaju ostale uslove uskladištenja materijalnih sredstava za koja su namenjena. Tečna goriva mogu se čuvati u cisternama, gumenim rezervoarima, buradima, kantama i kontejnerima. Ulja, masti i sredstva za čišćenje treba da se čuvaju u originalnom pakovanju. Za prehrambene proizvode najznačajnije je da se obezbedi zaštita od naglih promena temperature i relativne vlažnosti vazduha. Radi zaštite od vlage treba da se izvrši izolacija prehrambenih proizvoda oblaganjem prostorija, korišćenjem podmetača, odmicanjem od zidova, upotrebom nepromočive ambalaže, provetravanjem i dr., a od dejstva nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja treba izvršiti hermetizaciju ulaza, ventilacionih otvora i drugo. Zaštita od glodara i insekata sprovodi se merama dezinfekcije, dezinfekcije i deratizacije prostorija i ambalaže.

Čuvanje goriva za potrebe poljoprivredne proizvodnje neophodno je obezbediti u selima u manjim cisternama ili predvideti čuvanje u buradima koja su podesna za transport i skladištenje u unapred predviđenim rejonima i objektima. Postoji mogućnost razmeštanja manjih količina goriva i po domaćinstvima, 1—2 bačve, koje bi se čuvale i povremeno

zanavljale, na koje bi se moglo računati u najsloženijim situacijama.

Problem formiranja i dislokacije radionica za održavanje poljoprivredne mehanizacije veoma je složen, zbog nedostatka alata, rezervnih delova, repromaterijala i energije i stručne radne snage. Lokaciju ovih radionica treba odrediti u miru, vodeći računa o pogodnosti objekata. Za to su posebno pogodni privatni kapaciteti van većih mesta i komunikacija. Neophodno je da imaju potreban radni prostor, alat, rešen problem energije i drugo. Takve kapacitete treba evidentirati i popuniti ljudstvom i alatom, regulisati ratni raspored i slično.

Problem energije treba rešavati izgradnjom malih hidrocentrala u miru, koje svojom jednostavnom konstrukcijom mogu koristiti hidropotencijale potoka i manjih reka, kojima je naša zemlja bogata. Takve hidrocentrale mogu proizvoditi dovoljno energije za tehničke radionice. U tom smislu već se preduzimaju konkretne mere na proceni pojedinih tokova i mogućnosti instaliranja. Kao najaktuelniji problem nameće se proizvodnja agregata u zemlji.

Uloga i zadaci društveno-političkih zajednica u organizovanju poljoprivredne proizvodnje

Opštine i mesne zajednice imaju glavnu ulogu u snabdevanju stanovništva i oružanih snaga na privremeno zaposednutoj teritoriji. Organi širih društveno-političkih zajednica treba da izdaju uputstva kojima se regulišu pitanja iz domena odnosa prema zemljištu, prehrambenim proizvodima, imovinsko-pravni odnosi i drugo, kao što su:

- obrada zemlje koju je neprijatelj dao pojedincima na korišćenje ili u vlasništvo i postupak sa proizvodima sa tog zemljišta;

- način obrade zemljišta starih i obolelih osoba ili onih koji nemaju poljoprivrednu mehanizaciju, kao i postupak sa proizvodima sa tog zemljišta, ukoliko je proizvodnju organizovala društveno-politička zajednica;

- obezbeđenje zemlje izbeglicama radi obrade i korišćenja plodova sa te zemlje;

- obrada napuštenog zemljišta i slično.

Organi skupština opština neće biti u mogućnosti da potpuno centralizovano rukovode poljoprivrednom proizvodnjom, zbog čega će svojim normativnim aktima (odlukama, rešenjima, naredbama) postaviti načelnu organizaciju poljoprivredne proizvodnje prilagođenu konkretnim uslovima. Svakako da uslovi za poljoprivrednu proizvodnju na privremeno zaposednutoj teritoriji mogu biti različiti. Privremeno zaposednuta teritorija može biti pod kontrolom agresorovih snaga, pod delimičnom kontrolom naših i agresorovih snaga, i pod potpunom kontrolom naših snaga (slobodna teritorija na PZT).

Na pogodan način neophodno je obučiti stanovništvo o mogućnosti i načinima zaštite poljoprivrednih useva od dejstava nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja, o načinu preduzimanja sanitarno-preventivnih mera zaštite, mera bezbednosti i dr. Potrebno je organizovati evidentiranje rezervi po domaćinstvima i regulisati postupak sa viškovima. Pored toga, treba uspostaviti organizaciju prikupljanja letine, izvršenje otkupa, rekvizicije i drugih mera za obezbeđenje prehrambenih proizvoda za potrebe stanovništva i oružanih snaga.

Sva pitanja i problemi poljoprivredne proizvodnje i snabdevanja hranom stanovništva i oružanih snaga treba da se rešavaju osloncem na teritoriju i njene kapacitete, koja u miru mora biti pravovremeno i potpuno pripremljena. Kao nosioci tih aktivnosti treba da budu skupštine i mesne zajednice, preko osnovnih organizacija udruženog rada, domaćinstava i drugih struktura na svojoj teritoriji.

U materijalnom obezbeđenju oružane borbe na privremeno zaposednutoj teritoriji, a posebno u snabdevanju hranom stanovništva i oružanih snaga, mesne zajednice imaju značajnu ulogu i zadatke. One organizuju poljoprivrednu proizvodnju, nastojeći da se maksimalno koriste sve obradive površine, proizvodni i prerađivački kapaciteti organizacija udruženog rada i stanovništva na svojoj teritoriji.

Rezerve hrane mesne zajednice čuvaju u organizacijama udruženog rada proizvođača poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, trgovačkoj mreži, organizacijama društvene ishra-

ne, ugostiteljstvu i u domaćinstvima.³ Čuvanje rezervi hrane u domaćinstvima odnosi se pre svega na stočni fond, žitarice i ostale osnovne poljoprivredno-prehrambene proizvode. Na taj način postiže se bezbednost čuvanja i zaštite artikala hrane, a domaćinstva imaju mogućnosti da u svako doba izvrše dotur do jedinica.

Osnova uspešnog funkcionisanja snabdevanja u mesnim zajednicama na privremeno zaposednutoj teritoriji su mirnodopske pripreme koje moraju biti kompleksno sprovedene u skladu sa mogućnostima mesnih zajednica, prema kapacitetu objekata klaonica, mlinova, pekara, vodnih objekata, raspoloživih rezervi hrane, prostorija za smeštaj ljudstva i materijalnih sredstava neophodnih za životne potrebe stanovništva i oružanih snaga uz maksimalne mere zaštite.

U sadašnjim uslovima mogućnosti mesnih zajednica su ogromne i neprocenjive. Međutim, u mirnodopskim uslovima i na vojnim vežbama one se nedovoljno koriste, pa je mnogo dragocenih iskustava iz NOR-a neopravdano i isuviše rano zaboravljeno. Iskustva sa izvedenih vežbi pokazala su punu odgovornost i spremnost mesnih zajednica da daju svoj doprinos u izvršavanju mnogih borbenih, a posebno pozadinskih zadataka.

*

Može se zaključiti da će se sva pitanja i problemi poljoprivredne proizvodnje i snabdevanja hranom stanovništva i oružanih snaga u ONOR-u rešavati osloncem na teritoriju i njene kapacitete, koju u miru moramo pravovremeno i potpuno pripremiti. Kao nosioci tih aktivnosti treba da budu skupštine opština i mesne zajednice, preko osnovnih organizacija udruženog rada, domaćinstava i drugih subjekata na svojoj teritoriji. Pri tome, moramo se oslanjati na dragocena iskustva iz NOR-a, kada su narodnooslobodilački odbori, kao jedini nosioci snabdevanja NOV, u mnogo težim ekonomskim uslovima, uspešno snabdevali naše jedinice i stanovništvo.

Stečena iskustva, mirnodopske pripreme i ekonomski potencijali naše zemlje najbolja su garancija da će i u naj-

³ Na privremeno zaposednutoj teritoriji za čuvanje rezervi hrane posebno su pogodna tajna skladišta i druga unapred uređena mesta i objekti koji nisu dostupni neprijatelju.

težim uslovima u ONOR-u na privremeno zaposednutoj teritoriji biti moguća stalna poljoprivredna proizvodnja i redovno snabdevanje hranom stanovništva i oružanih snaga.

S U M M A R Y

AGRICULTURAL PRODUCTION IN PARTS OF NATIONAL TERRITORY TEMPORARILY OCCUPIED BY THE AGGRESSOR

In a future war, the agricultural production in a part, or parts, of national territory temporarily occupied by the aggressor's forces will be considerably impeded. The extent of agricultural activities will be narrowed, their structure changed and crops quantitatively smaller. The impact of war operations on the agricultural production — scarcity of manpower, of agricultural machines, petrol, oil and lubricants, spare parts, seeds, fertilizers, weedkillers, transportation, storing capacities, electric power and water — will be strongly felt in all its phases. In addition to these scarcities, crops will be extensively destroyed in the course of combat operations, pests and parasitic diseases of plants will develop increasingly, and the aggressor will try to get a substantial part of agricultural produces for himself, mostly by looting. It is, therefore, necessary to undertake in the time of peace measures for creating the most favourable conditions for agricultural production and supply of population and armed forces with agricultural produces and foodstuffs in the part, or parts, of national territory that should become temporarily occupied by the aggressor's forces.

The basic factors of organization of the agricultural production and of the supply of population and the armed forces in such a part, or parts, of national territory are organs of commune assemblies and of local communities, that will rely on organizations of associated labour, households and other subjects in their respective territories.

R E S U M E

LA PRODUCTION AGRICOLE EN TERRITOIRE PROVISOIREMENT OCCUPE

Dans les conditions modernes de l'art de la guerre la production agricole en territoire provisoirement occupé sera sensiblement rendue difficile, ses volumes et rendements étant réduits et sa structure modifiée. Les effets de guerre seront ressentis dans toutes les phases de la production agricole, et se feront sentir surtout: la pénurie de main-d'oeuvre; le manque de mécanisation, de carburants, de produits de graissage, de pièces de rechange, de se-

mences et de produits fertilisants et de protection des végétaux; la pénurie de moyens de transport, de capacités de stockage, d'énergie électrique et d'eau. En plus, au cours des actions de combat les cultures en végétation connaîtront une destruction massive, souffriront de ravageurs et de maladies parasitaires, alors que l'agresseur tentera de s'emparer par le pillage une importante partie des produits agricoles. C'est pourquoi, en temps de paix, il convient de prendre les mesures nécessaires et adéquates pour réunir les conditions aussi bonnes que possibles pour la production de produits agricoles alimentaires nécessaires au ravitaillement de la population et des forces armées en temps de guerre en territoire provisoirement occupé.

L'organisation de la production agricole et du ravitaillement de la population et des forces armées en territoire provisoirement occupé seront assumés principalement par les autorités municipales de la commune et les collectivités locales, ces dernières étant secondées par les organisations de travail associé, les familles et les autres sujets de la circonscription donnée.

РЕЗЮМЕ

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОИЗВОДСТВО НА ВРЕМЕННО ЗАНЯТОЙ ТЕРРИТОРИИ

В современных условиях ведения войны сельскохозяйственное производство на временно занятой территории будет весьма осложненным, и поэтому объемы производства и урожай будут сокращены, а их структура изменена. Последствия военных действий будут сказываться на сельскохозяйственном производстве во всех его фазах, причем особенно неблагоприятно будут влиять следующие факторы: нехватка рабочей силы; нехватка механизации, горюче-смазочных материалов, запчастей, семян и средств для прокармливания и защиты растений; нехватка транспортных средств, складов, электроэнергии и воды. Кроме этого, в течение боевых действий массово будут уничтожаться культуры в стадии развития, будут появляться вредители и паразитские заболевания, а агрессор будет грабить значительную часть урожая. Поэтому нужно в мирное время предпринимать соответствующие мероприятия, с целью создания максимально благоприятных условий для производства и снабжения населения и вооруженных сил сельскохозяйственными продуктами в военное время на временно занятой территории.

Основными носителями организации сельскохозяйственного производства и снабжения населения и вооруженных сил на временно занятой территории являются органы скупщины и местного содружества, которые в этой деятельности должны опираться на организации объединенного труда, частные хозяйства и другие субъекты на своей территории.